

ภูมิปัญญาสมุนไพรกับปเวณิดำหัวปีใหม่เมือง

สมุนไพรไทยเป็นองค์ความรู้เฉพาะที่อยู่คู่กับคนไทยมาตั้งแต่ในอดีต มีการศึกษาพัฒนา เรียนรู้ ลองผิดลองถูกจนสั่งสมต่อเนื่องเป็นภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาพืชที่เป็นสมุนไพรของไทยนั้นได้กระจายผสมกลมกลืนไปสู่ทุกด้านของวิถีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ อาหาร ศาสนา และพิธีกรรมต่างๆ จนบางครั้งทำให้บุคคลที่ใช้ในปัจจุบันหลงลืมถึงคุณประโยชน์และวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการใช้พืชชนิดนั้นๆ มองเห็นแต่เพียงว่าเป็นสิ่งที่ทำให้องค์ประกอบครบถ้วนสมบูรณ์ตามประเพณีที่สืบทอดต่อๆ กันมา

ปเวณิดำหัวปีใหม่เมือง เป็นประเพณีที่สำคัญอย่างยิ่งสิ่งหนึ่งของชาวล้านนาไทยที่ปฏิบัติสืบทอดต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาช้านาน ที่มีการใช้องค์ความรู้สมุนไพรมาผสมผสานกับความเชื่อ พิธีกรรม ปเวณิดำหัวปีใหม่เมืองเป็นประเพณีหนึ่งที่ประกอบอยู่ในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งเทศกาลสงกรานต์นี้ชาวล้านนา (คนไทยภาคเหนือ) เรียกว่า ปเวณิปีใหม่ (อ่านว่า ป่าเวณิปีใหม่) ถือว่าเป็นวันของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างหนึ่ง ในอดีตชาวล้านนาไทยจะถือว่าเดือนเมษายน หรือ เดือน 7 ของภาคเหนือ ซึ่งตรงกับเดือน 5 ของภาคกลาง เป็นเดือนเปลี่ยนศักราชใหม่ตามคติความเชื่อเรื่องจักรราศีที่พระอาทิตย์ได้โคจรจากราศีมีนไปสู่ราศีเมษ เดือน 7 หรือปเวณิปีใหม่เมือง ชาวล้านนาทุกคนรอบครัวจะมีความสุขสนุกสนานรื่นเริง ทั้งจากกิจกรรมทางศาสนาและพิธีกรรม การละเล่นต่างๆ และเป็นการส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ นอกเหนือจากนั้นยังมีความหมายต่อสมาชิกในครอบครัว เพราะเป็นช่วงที่ครอบครัวจะได้พบปะพร้อมหน้าพร้อมตาโดยมีประเพณีดำหัวเป็นกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ ดังนั้น การเรียนรู้ถึงความเป็นมาของปเวณิปีใหม่เมืองจะทำให้เข้าใจถึงประเพณีดำหัวและภูมิปัญญาสมุนไพรที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมประเพณีได้อย่างชาญฉลาด

ปเวณิปีใหม่เมือง : ประเพณีสงกรานต์ของชาวล้านนา

ปเวณิปีใหม่เมือง เป็นประเพณีที่มีระดับการมีส่วนร่วมในรูปแบบพิธีกรรมระดับผสมผสานตั้งแต่ระดับบุคคลเครือญาติและชุมชน เพราะผู้ที่เข้าร่วมประเพณีหรือประกอบพิธีกรรมจะได้แก่ ชาวบ้านทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน ตลอดจนสมาชิกในครัวเรือนใด ๆ ที่ออกจากหมู่บ้านไปประกอบอาชีพต่างถิ่น ก็จะกลับบ้านเพื่อมาร่วมประเพณีนี้

ปเวณิปีใหม่เมือง คือ ประเพณีสงกรานต์ของชาวเหนือ มีวันสำคัญ 3 วัน คือ วันที่ 13 เมษายน เรียกกันว่า สังขานต์ล่อง วันที่ 14 เรียกว่า วันเนา(หรือวันเนา) วันที่ 15 เรียกว่า วันพญาวันหรือวันเถลิงศก จากประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ (2532) ได้ศึกษาประวัติความเป็นมาปเวณิปีใหม่เมืองเดิมนั้นเกี่ยวกับการเปลี่ยนจุลศักราช ซึ่งมีในพม่าโบราณ และได้แผ่สู่ล้านนาไทยและไทยภาคอื่นๆ เป็นเวลานานนับพันปีมาแล้ว จุลศักราชนี้เป็นศักราชที่ชาติพม่าเป็นผู้เริ่มตั้งเมื่อ พ.ศ.1181 ปีกุน โดยพระเจ้าแสนกะราชา ซึ่งแต่เดิมบวชเป็นพระและเป็นพระสังฆราช ได้ลาสิกขาออกมาครองราชย์สมบัติ และทรงทำพิธีลบศักราชเมื่อ พ.ศ.1181 ในวันเถลิงศกสงกรานต์ เรียกศักราชที่ตั้งขึ้นใหม่ว่า จุลศักราช ต่อมาในรัชสมัยพระเจ้าอเนรุทอมหาราช แห่งอาณาจักรพุกาม ได้ยกทัพมาปราบแคว้นโยนก และแคว้นแคว้นไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อประมาณ พ.ศ.1576 และได้นำเอาประเพณีสงกรานต์และการใช้จุลศักราชแบบพม่ามาเผยแพร่ ใช้สืบทอดมาทางโหราศาสตร์ใน

ปัจจุบัน ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งเป็นยุครุ่งเรืองของชาติไทยยุคหนึ่งที่ได้ติดต่อกับต่างประเทศในการทำสัญญากับต่างประเทศครั้งนั้น ปรากฏได้ใช้พุทธศักราชเป็นปีราชการ แต่ประเพณีขึ้นปีใหม่มักใช้วันตรุษสงกรานต์อย่างเดิม เมื่อสิ้นสุริยคติสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแล้ว กรุงศรีอยุธยาเข้าสู่สมัยเสื่อมโทรม และเริ่มใช้ปีจุลศักราชในทางราชการอีกครั้งหนึ่งและใช้ตลอดมาจนกระทั่งถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ใช้วันขึ้นปีใหม่เป็นวันที่ 1 เมษายน เริ่มใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2432 เป็นต้นมา ส่วนประเพณีสงกรานต์ยังคงให้มีประจำตลอดไป ครั้นถึงสมัยประชาธิปไตย คณะรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ใน พ.ศ.2483 ได้พิจารณาเห็นว่าวันขึ้นปีใหม่ของไทยไม่เหมาะสมกับหลักสากลนิยมของประเทศต่างๆ ทั่วโลก ขนาดจีนและญี่ปุ่นก็ยังถือเอา 1 มกราคมเป็นวันปีใหม่ จึงได้ปรับเปลี่ยนเอาวันขึ้นปีใหม่เป็นวันที่ 1 มกราคม ส่วนประเพณีสงกรานต์คงไว้เช่นเดิม โดยเฉพาะชาวล้านนาได้อนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณี “รดน้ำดำหัว” ทำให้สงกรานต์ภาคเหนือมีความหมายต่อสมาชิกในครอบครัวเครือญาติและชุมชน เป็นที่สนใจของคนต่างถิ่น ทำให้ผู้คนนิยมมาเที่ยวสงกรานต์เมืองเหนือ

ลำดับชั้นปเวณีปีใหม่เมือง

ลำดับชั้นตอนปเวณีปีใหม่เมืองและพิธีกรรมที่สำคัญจะมีอยู่ใน 3 วัน รายละเอียดดังต่อไปนี้

วันที่ 13 เมษายน วันสงกรานต์ล่อง

วันนี้เป็นวันเริ่มต้นของปเวณีปีใหม่ ชาวล้านนาเรียกตามที่ได้มาแต่โบราณว่า เป็นวันสิ้นสุดของศักราชว่าเป็นวันส่งท้ายปีเก่า คือวันที่พระอาทิตย์โคจรไปสู่ตราศีมีนจะย่างเข้าสู่ราศีเมษ ตามความเชื่อแบบล้านนากล่าวกันว่า ในตอนเช้ามีดของวันนี้ปู่สังกรานต์หรือย่าสังกรานต์จะนุ่งห่มเสื้อผ้าสีแดง สยายผมล่องแพตามลำน้ำหรือหาบกระบุงมาโดยเอาความไม่ดีไม่งาม เสนียดจัญไร และความชั่วร้ายต่างๆ มาสู่ชุมชน ดังนั้น ในช่วงเช้ามีดของวันสงกรานต์ล่องจะทำการจุดประทัด ยิงปืน ด้วยเสียงดังสนั่นหวั่นไหวเพื่อขับไล่ปู่หรือย่าสังกรานต์ และเชื่อว่าปืนที่ใช้ยิงขับไล่นั้นจะขลังมีฤทธิ์มีเดชมากขึ้น

ตอนเช้าจะมีการปิดกวาดบ้านเรือนให้สะอาด เก็บเสื้อผ้าเครื่องนอนไปซัก ทำความสะอาดผม ร่างกาย แต่งกายด้วยเสื้อผ้าใหม่ ส่วนผู้ชายก็จะสระสรงพระพุทธรูป พระเครื่องหรือเครื่องรางของขลังต่างๆ ด้วยน้ำขมิ้นส้มป่อย ซึ่งตามประเพณีโบราณแล้วกษัตริย์ล้านนาจะต้องทำพิธีสงน้ำ และลงไปทำพิธีลอยเคราะห์ให้แม่น้ำ โดยมีเครื่องสักการะและน้ำขมิ้นส้มป่อยใส่สูงเตรียมไว้ เมื่อกษัตริย์เสด็จลงมณฑลพิธีแล้วก็จะทรงทำพิธีสะเดาะเคราะห์ให้ไหลไปตามน้ำ ดังนั้น ในวันนี้จึงยังไม่มีพิธีทางศาสนา และการเล่นสาดน้ำก็จะเริ่มเล่นตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

วันที่ 14 เมษายน วันเนา (หรือวันเนา)

เป็นวันที่พระอาทิตย์โคจรอยู่ระหว่างราศีมีนและราศีเมษ ตามประเพณีภาคเหนือถือว่าเป็นวันสำคัญที่ต้องสำรวมจิต เป็นวันมงคลที่จะห้ามไม่ให้มีการพูดคำที่ไม่เป็นมงคล ห้ามด่าทอ ทะเลาะวิวาท และเป็นวันที่เรียกว่า “วันดา” คือ วันที่ต้องเตรียมจ่ายหาซื้อข้าวของเครื่องใช้ทุกอย่างให้เสร็จในวันนี้ เพราะวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันพญาวันจะเป็นวันทำบุญ ส่วนตอนบ่ายจะมีการขนทรายเข้าวัด แล้วนำมารวมกันก่อเป็นเจดีย์ทรายที่มีตำนานของล้านนาสืบเนื่องจากอดีตในคัมภีร์ธรรมล้านนาว่า

สมัยที่พระพุทธเจ้าเสวยชาติเป็นชายสามัญ ชื่อ “ติสสระ” เป็นคนยากจน ประกอบอาชีพตัดฟืนขาย แต่เป็นผู้ที่ครองตนอยู่ในศีลธรรมอันดี เป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป วันหนึ่งติสสระได้ออกไปตัดฟืนกลางป่า พบเห็นลำธารที่มีหาดทรายขาวละเอียดงดงาม จึงคิดที่จะทำบุญ จึงนำทรายนั้นมาก่อเป็นเจดีย์ แล้วนำเอาเสื่อของตนปกเป็นธงบนเจดีย์ทรายนั้น และตั้งจิตอธิษฐานให้บุญกุศลที่ได้จากการก่อเจดีย์ทราย ถวายเป็นพุทธานุชาณี ขอให้บรรลุถึงปัจจัยแห่งพระนิพพาน และได้เป็นพระพุทธเจ้าโปรดสัตว์โลก เมื่อติสสระได้บำเพ็ญเพียรบารมีจนบรรลุก็ได้มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้าตามจิตอธิษฐาน ขณะเดียวกันคนโบราณลำนานาได้สร้างค่านิยมถึงกุศลที่ได้จากการขนทรายเข้าวัดจะทำให้ได้บุญมากมาย มีปัญญากล้าแข็งละเอียดเหมือนทราย หนุ่มสาวก่อเจดีย์ร่วมกันจะเป็นเนื้อคู่กันตลอดไป แต่สาเหตุหลักน่าจะมาจากในอดีตวัดต้องการใช้ทรายในการก่อสร้าง เมื่อถึงหน้าแล้งจึงได้ขอแรงศรัทธาขนทรายจากแม่น้ำที่ตื้นเขินเพื่อเตรียมก่อสร้าง และการที่วัดมีพื้นเป็นดินทำให้หญ้าขึ้นรกรุงรัง การใช้ทรายเทเป็นพื้นก็จะทำให้หญ้าขึ้นได้ยาก ถอนกำจัดง่าย ดูสะอาดสวยงาม หากมีการเล่นร่นน้ำก็ไม่เป็นดินโคลนที่เลอะเทอะเปรอะเปื้อนแก่ผู้ที่มาทำบุญ

นอกจากนี้ยังมีการเตรียมธงทิวต่างๆ ซึ่งเรียกว่า “ตุง” ทำจากกระดาษสีตัดเป็นรูปหลอดลายต่างๆ ติดปลายไม้ เพื่อนำไปปักบนเจดีย์ทรายในวันพญาวัน โดยมีคติความเชื่อว่าการปักตุงบนเจดีย์ทรายนั้นเป็นการทำทานให้ผู้ที่ตายแล้วไปตกรอก เมื่อได้รับผลบุญก็ได้อาศัยชายธงนั้นหอบหิ้วพื้นจากนรกได้

นอกจากนั้นยังเป็นวันที่จะมีการเล่นร่นน้ำอย่างหนัก เป็นวันที่สนุกสนานกว่าทุกๆ วัน การร่นน้ำจะไม่มีผู้ใดถือโทษโกรธกัน แต่ก็ต้องอยู่ในขอบเขตของศีลธรรมอันดีงาม ไม่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น

วันที่ 15 เมษายน วันพญาวัน (หรือวันมหาสงกรานต์)

วันพญาวัน เป็นวันเถลิงศกเริ่มต้นจุลศักราชใหม่ เป็นวันที่มีการทำบุญทางศาสนา โดยจะเริ่มกันตั้งแต่เช้าตรู่ ตามลำดับกิจกรรมดังนี้

การทานขันข้าว (อ่าน การทานขันเข้า)

จะเป็นพิธีกรรมเช้าตรู่ที่ชาวบ้านจะเตรียม “ขันดอก” คือพานใส่ดอกไม้และ “ขันข้าว” คือสำหรับอาหารสำหรับถวายพระ แล้วนำไปทำบุญถวายพระตามวัดที่ตนเป็นศรัทธาอยู่ เป็นการทำทานเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษหรือญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว นอกเหนือจากการทานขันข้าวหรือถวายสำหรับอาหารที่วัดแล้ว ยังจะมีการนำสำหรับอาหารไปมอบแก่บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ผู้เฒ่า ผู้แก่ หรือผู้ที่ตนเคารพนับถือที่ยังคงมีชีวิตอยู่อีกด้วย

พิธีดำหัวพระสงฆ์

หลังจากการทานขันข้าวและรับศีลรับพรจากพิธีทำบุญแล้ว จะเป็นการดำหัวพระสงฆ์ โดยไวยาวัจกรจะแจ้งให้ชาวบ้านทราบแล้วนำข้าวของเครื่องใช้สำหรับดำหัวพระสงฆ์ เช่น ขันข้าวตอกดอกไม้ ฐูปเทียน น้ำขมิ้นส้มป่อย หมากพลู เมี่ยง หรือบายศรีพุ่มดอกไม้ เป็นต้น ไปวางรวมหน้าพระสงฆ์ ชายอาวุโสเป็นผู้นำประเคนถวายเครื่องดำหัว เมื่อพระสงฆ์รับแล้วให้พรปีใหม่ หลังจากนั้นพระสงฆ์ใช้น้ำขมิ้นส้มป่อยลูบศีรษะและประพรมไปยังชาวบ้านจนถึง เป็นอันเสร็จพิธี ชาวบ้านแยกย้ายกันกลับบ้านรับประทานอาหารเช้า

พิธีทานเจดีย์ทราย (อ่าน พิธีทานเจดีย์ทราย)

หลังจากรับประทานอาหารเช้าเสร็จสิ้นจะมีการถวายทานเจดีย์ทรายที่ได้นำมาก่อไว้ใน วันเนา พร้อมทั้งนำช่อตุงที่ได้เตรียมไว้นำตุงไปปักบนเจดีย์ทราย โยงด้ายสายสิญจน์จากเจดีย์ทรายขึ้นไปพันรอบองค์พระพุทธรูปที่เป็นประธานในวิหารแล้วโยงมาวางไว้ในพานดอกไม้ธูปเทียนหน้าพระสงฆ์ กล่าวคำถวายทานเจดีย์ทราย พระสงฆ์กล่าวรับแล้วให้พระก็เสร็จพิธี

พิธีสะเดาะเคราะห์สืบชะตาราตี

จะเป็นการทำบุญสะเดาะเคราะห์ด้วยการปล่อยนก ปลา หรือปล่อยอนชีวิตสัตว์ และทำ พิธีสืบชะตาราตี โดยการนำไม้ที่เป็นง่ามไปค้ำต้นโพธิ์ เรียกว่า “ประเพณีไม้ก้ำสื” ไม้ค้ำสืจะมีกรวย ดอกไม้ธูปเทียนและกระบอกบรรจุน้ำและทรายผูกมัดติดไปกับไม้ง่ามด้วย โดยมีความเชื่อว่าเป็นการ ช่วยค้ำจุนพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป ไม้ก้ำสืจะถูกนำไปเข้าพิธีสืบชะตาราตีเสร็จแล้วจึงนำไปตั้งค้ำ ต้นโพธิ์ใหญ่ที่มีอายุ ซึ่งอยู่ตามวัดต่าง ๆ

ประเพณีสงฆ์น้ำพระพุทธรูป

การสงฆ์น้ำพระเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมาอย่างช้านาน ผู้ที่จะสงฆ์น้ำพระต้องเตรียม ขันน้ำหรือสลุงใส่น้ำผสมด้วยน้ำหอม ที่เรียกว่า น้ำขมิ้นส้มป่อย โดยปรุงด้วยดอกไม้หอม องค์ประกอบ ของน้ำที่จะสงฆ์น้ำพระจะประกอบด้วย

1. น้ำสะอาดบริสุทธิ์

2. นำน้ำที่ได้มาแช่ด้วยฝักส้มป่อย ซึ่งถือว่าเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นสิ่งขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้ หมดไป และทำให้มีตบะเดชะสามารถมีกำลังชนะศัตรู

3. นำดอกไม้กลิ่นหอมที่ตากแห้ง ได้แก่ ดอกสารภีและดอกคำฝอย เพื่อให้ น้ำมีกลิ่นหอม

4. ใส่ผงขมิ้น เพื่อให้ น้ำมีสีเหลืองสวยงาม

นำน้ำที่ได้ไปสงฆ์น้ำพระพุทธรูป ขณะเดียวกันน้ำที่ได้จากการสงฆ์น้ำนี้ชาวบ้านจะนำ ภาชนะมารองรับน้ำที่ไหลผ่านพระพุทธรูปแล้วนำไปผสมน้ำอาบ โดยเชื่อว่าจะทำให้หายจากโรคภัยไข้ เจ็บต่าง ๆ

ประเพณีดำหัวปีใหม่เมือง

ประเพณีดำหัวเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีปีใหม่เมืองที่สำคัญมาก เป็นประเพณีที่เชื่อมโยง ถึงความมั่นคงสถาบันครอบครัว และความเคารพในหมู่คณะสังคมเดียวกัน การขอกฎ การให้อภัย ของบุคคลในสังคม เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีของชาวล้านนา และความสามัคคีเป็นน้ำ หนึ่งใจเดียวกัน โดยจะทำในวันพฤหัสบดีหรือวันที่ 16 เมษายน ซึ่งถือเป็นวันปากปีปากเดือน คือ วันเริ่มต้นปีใหม่ ศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ (2533) ได้ให้ลักษณะของการดำหัวมีอยู่ 3 ประการ ด้วยกันคือ

1. การดำหัวโดยการสัมน้ำส้มป่อย หรือน้ำมนต์ใส่ศีรษะเพื่อขับไล่เสนียดจัญไรสิ่งชั่วร้าย ในวันสังขานต์ล่องหรือวันที่ทำพิธีสะเดาะเคราะห์เวลาเจ็บป่วย

2. การดำหัว คือ การสระผมของชาวล้านนาไทย โดยเอาน้ำผสมมะกรูดและใบสมุนไพรร “ใบหมี” ต้มน้ำสุกมาสระผม

3. การดำหัว คือ การคารวะกราบไหว้ผู้อาวุโสคือบิดามารดา ครูบาอาจารย์ เจ้าเมือง ผู้ปกครองท้องถิ่น ซึ่งตนเคารพนับถือ ได้แก่คน 3 ประเภทคือ

1. ชาตัญญี คือ คนที่มีชาติตระกูลอันสูง มีพระราช มหากษัตริย์ เป็นต้น
2. คุณัญญี คือ คนเจริญด้วยความรู้ เช่น ครูอาจารย์ ผู้ประสิทธิประสาทวิชาแก่ ลูกศิษย์ทั้งหลาย

3. วิทยัญญี คือ คนเจริญด้วยวัยคือมีอายุยืน มีประสบการณ์มาก
การดำหัวจะประกอบด้วยเครื่องสักการะหรือเครื่องพิธีเพื่อแสดงถึงความเคารพหลาย อย่างด้วยกัน อาจแบ่งได้ 2 ประเภทด้วยกัน ได้แก่

1. เครื่องพิธีดำหัวแบบเป็นพิธีการตามประเพณีปีใหม่สงกรานต์สมัยโบราณ
เครื่องสักการะสำหรับพิธีดำหัวแบบเป็นพิธีการตามประเพณีโบราณเพื่อเป็น เครื่องขอขมาและขอพรประกอบด้วย

1.1 สลุงใส่น้ำมันส้มป่อย
1.2 พานดอกไม้หรือขันดอก เป็นพานใส่ดอกไม้ มีเทียน 1 คู่ ธูป 1 คู่ ข้าวตอกเทียนธูปที่ทำจากผงหอมม้วนด้วยกระดาษสี มีขนาดเท่าเทียน ใส่พานเป็นเครื่องสักการะ

1.3 ต้นดอก เป็นพุ่มที่ทำจากไม้หรือทองเหลือง มีลักษณะเป็นโครง สามเหลี่ยมมีโพรงช่องว่างตรงกลางสำหรับสอดเสียบดอกไม้ใบไม้

1.4 หมากสุม เป็นการทำพุ่มจากไม้หรือโครงเหล็ก แล้วนำผลหมากที่ใช้เคี้ยว ผ่าเป็นซีกแล้วเสียบร้อยด้วยเชือกปอหรือด้ายเป็นพวง นำพวงหมากผ่าซีกที่ร้อยเป็นเส้นมาคลุมบนพุ่ม ไม้หรือโครงเหล็ก

1.5 หมากเบ็ง เป็นการทำพุ่มจากไม้หรือทองเหลืองเป็นโครงร่างสูง 1 ศอก นำหมากดิบหรือหมากสุกที่เป็นลูก จำนวน 24 ลูก มาผูกติดกับโครงโยงหมากไว้กับโครงพุ่ม หมาก 24 ลูก หมายถึง เครื่องหมายแห่งปัจจัย 4 ที่ปรากฏในอิทธิธรรม 7 คัมภีร์ เรียกว่า มหาปฏิฐาน เพื่อแสดง ถึงความจริงที่ปรากฏในรูปสภาวะธรรม

1.6 สรวายหมากสรวายพลู คือ การนำเอาหมากพลู ยาสูบ เปลือกก้อ รวมกัน ท่อด้วยใบตองตึงเป็นรูปกรวยแหลมสำหรับตั้งไว้ในถาดหรือสลุง

1.7 เครื่องบริโภคต่างๆ เช่น มะพร้าว ขนม กล้วย มะม่วง พริก กระทียม ฯลฯ

1.8 เครื่องอุปโภคต่างๆ เช่น ผ้าเช็ดตัว ผ้าชะม้ เสื้อกางเกงสะดอ ผ้าถุง ฯลฯ

การดำหัวลักษณะนี้มักจะแท้เป็นขบวนไปดำหัว ในระดับชุมชนหรือกลุ่มคณะ เมื่อถึงก็ จะยกเครื่องสักการะประเคนแก่ผู้ใหญ่ พร้อมกับกล่าวคำขอขมา จากนั้นผู้ใหญ่ก็จะให้พรซึ่งเป็นการ กล่าวโอโสิกรรมแก่ผู้มาดำหัว อบรมสั่งสอนให้กระทำความดี มีความสามัคคี ให้โอวาทต่างๆ และ ท้ายที่สุดเป็นการอวยพรให้พร ผู้ใหญ่จะจุ่มมือลงในสลุงใส่น้ำมันส้มป่อยแล้วนำมาลูบที่ศีรษะก็เป็นการ เสริ้ง หลังจากนั้นผู้ใหญ่ก็จะนำของกินที่เตรียมไว้มาต้อนรับรับขลุ่ยหรือพุดคุยพอสมควรแก่เวลาจึงกลับ

2. เครื่องพิธีดำหัวแบบทั่วไป
เครื่องพิธีที่ประกอบการดำหัวแบบทั่วไปจะเป็นเครื่องเคารพที่ทำได้ง่ายไม่เน้น การประดิษฐ์หรือการประดับ ซึ่งนิยมทำในการดำหัวคารวะผู้เฒ่าผู้แก่ บิดามารดา ญาติพี่น้องอาวุโส หรือผู้ที่เคารพนับถือในระดับครอบครัว ประกอบด้วย

2.1 สลึงใส่น้ำมันสัปปาย

2.2 พานดอกหรือขันดอก ประกอบด้วย ดอกไม้ ฐูป เทียน ข้าวตอก

2.3 เครื่องบริโภค เช่น หมากเมี่ยง บุหรี่ ฝักและผลไม้ตามฤดูกาล ฯลฯ

2.4 เครื่องอุปโภค เช่น ผ้าถุง ผ้าชะม้า ผ้าเช็ดตัว เสื้อ ฯลฯ

นำเครื่องพิธีเหล่านี้มาจัดวางในถาดหรือภาชนะที่ดูเรียบร้อยสวยงามนำไปคารวะดำหัวผู้ใหญ่ เมื่อผู้ใหญ่รับประเคนก็จะให้พร เมื่อให้พรเสร็จผู้ใหญ่ที่รับการดำหัวก็จะเอามือจุ่มในสลึงน้ำมันสัปปายแล้วลูบศีรษะ เป็นพิธีว่าได้ดำหัวเสร็จแล้ว ต่อจากนั้นก็อาจจะสงฆ์ท่านที่เคารพ หรืออยู่พูดคุยจนถึงเวลาอันควรก็ลากลับ

ภูมิปัญญาสมุนไพรในปเวณิดำหัวปีใหม่เมือง

จากลำดับขั้นตอนของประเพณีสงกรานต์หรือปเวณิปีใหม่เมืองจะสังเกตเห็นได้ว่า เครื่องพิธีที่สำคัญอย่างหนึ่งในพิธีการที่สำคัญของการสงฆ์หรือรดน้ำดำหัวที่จะขาดไม่ได้ นั่นคือ น้ำมันสัปปาย ซึ่งน้ำมันสัปปายที่ปรุงขึ้นมาจากองค์ความรู้ในด้านสมุนไพรที่สะสมสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน แต่จากการที่นำเอาองค์ความรู้ไปผูกพันกับความศรัทธา ความเชื่อทางศาสนาหรือตำนานชาดก ทำให้คนในปัจจุบันเห็นคุณค่าของน้ำมันสัปปายเพียงแค่เครื่องประกอบที่ทำให้พิธีกรรมสมบูรณ์เท่านั้น ทั้ง ๆ ที่จริงแล้วสรรพคุณของน้ำมันสัปปายได้แฝงคุณค่าของความเป็นสมุนไพรบำบัดรักษาโรคได้อย่างเหมาะสมกับสภาพเขตร้อนของประเทศไทย

องค์ประกอบของน้ำมันสัปปาย

1. น้ำสะอาดบริสุทธิ์
2. ฝักสัปปาย
3. ขมิ้นผงแห้ง
4. ดอกสารภีแห้ง
5. ดอกคำฝอยแห้ง

ความเชื่อกับสรรพคุณสมุนไพร

รูปแบบการใช้ประโยชน์ของน้ำมันสัปปายนั้นเป็นไปตามตำนานหรือความเชื่อผนวกกับองค์ความรู้ด้านสมุนไพรและการปรุงแต่งให้มีรูปและกลิ่นที่สดชื่นทั้งผู้ทำการรดน้ำดำหัวและผู้รับการดำหัว น้ำมันสัปปายจัดว่าเป็นน้ำปรุงประเภทหนึ่งที่ผสมผสานสมุนไพรหลาย ๆ ชนิดรวมกันพืชสมุนไพรที่ใช้ในน้ำมันสัปปายอาจจำแนกได้ 2 ลักษณะตามวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อสรรพคุณทางยา ได้แก่ สัปปายและขมิ้น 2. เพื่อปรุงแต่งให้สวยงามและมีกลิ่นหอม ได้แก่ ดอกคำฝอยและดอกสารภี ซึ่งความเชื่อสรรพคุณและลักษณะทางพันธุพืชของสมุนไพรแต่ละชนิดมีดังนี้

1. ส้มป่อย ชื่อวิทยาศาสตร์ *Acacia rugata Merr.*

วงศ์ MIMOSACEAE

ชื่ออื่น ส้มขอน(ไทยใหญ่แม่ฮ่องสอน) ส้มขอน (จันทบุรี) ส้มป่อย(ทั่วไป)

ต้นส้มป่อยถือเป็นพืชหลักที่ใช้ประกอบในพิธีในการรดน้ำดำหัว โดยมีความเชื่อตาม

ตำนานพรหมจักรชาดกไว้ว่า “ในการต่อสู้ระหว่างทราพาและทราพีในเรื่องรามเกียรติ์นั้น คราวหนึ่งทราพาได้ต้นทราพีซึ่งมีกำลังถอยไปกระแทกกับเครือเถาส้มป่อย ผลส้มป่อยตกลงมาถูกตัวทราพีทำให้ได้รับกำลังขึ้นมาอย่างน่าประหลาด ทำให้มีกำลังที่จะต้นทราพาถอยไปถูกต้นมะขามป้อม พอถูกมะขามป้อมตกลงมาถูกตัวทราพา ก็เกิดอาการอ่อนเปลี้ยเพลียแรง จึงถูกทราพีขวิดถึงแก่ความตาย” จากตำนานดังกล่าวทำให้เกิดความเชื่อว่า เมื่อนำฝักส้มป่อยมาแช่ในน้ำเพื่อทำน้ำมนต์ แล้วนำน้ำนั้นประพรมผู้ใด จะทำให้ผู้นั้นมีตบะเดชะ มีกำลังสามารถเอาชนะศัตรู หรือหากนำมาใช้ในพิธีรดน้ำดำหัว โดยแช่น้ำแล้วรดศีรษะก็จะทำให้ผู้ที่ได้รับการรดน้ำดำหัวนั้นมียานาจอาชนะศัตรู สามารถขับไล่สิ่งชั่วร้ายหรือเคราะห์กรรมต่างๆ ให้แคล้วคลาดหมดไป เมื่อผู้ที่ได้รับการรดน้ำดำหัวเสร็จสิ้นก็จะนำน้ำขมิ้นส้มป่อยนั้นประพรมแก่ผู้มารดน้ำดำหัว ก็จะทำให้ผู้ที่ถูกประพรมได้กำจัดสิ่งชั่วร้ายให้หมดไปเช่นกัน

สรรพคุณทางยา

ฝัก มีรสเปรี้ยว ต้มหรือแช่เอาน้ำสระผมแก้รังแค ต้มแล้วพอกหรือชุบสำลี แก้โรคผิวหนัง มีสารกลุ่มซาโปนินสูงถึง 20% เมื่อตักกับน้ำจะเกิดฟองที่คงทนมาก ต้มหรือบดกินเป็นยาถ่าย ขับเสมหะ แก้ไอ แก้ไข้จับสั่น ช่วยชะล้างสิ่งสกปรกและเพิ่มภูมิต้านทานโรคให้กับผิวหนัง มีฤทธิ์เป็นกรดอ่อน เมื่อแช่น้ำแล้วไปรดหรือสรงน้ำพระพุทธรูปที่ทำจากโลหะทองเหลืองจะทำให้พระพุทธรูปมีความสวยสะอาดเป็นมันวาว กำจัดสนิม เปลือกต้น มีรสขมเปรี้ยวเผ็ดปร่า เจริญอาหาร ขับเสมหะ แก้ไอ แก้ซางเด็ก ดอก มีรสเปรี้ยวฝาดมัน แก้เส้นเอ็นที่พิการให้สมบูรณ์ ใบ มีรสเปรี้ยวฝาดเล็กน้อย นำมาต้มดื่มถ่ายเสมหะ ถ่ายระดูขาว แก้บิด แก้โรคตา ต้มประคบให้เส้นเอ็นอ่อน ใช้เป็นส่วนผสมในยาอบสมุนไพรช่วยกำจัดเซลล์ผิวหนังที่เสื่อมและบรรเทาโรคผิวหนัง ใบส่วนยอดนำมาปรุงเป็นอาหาร แกงกับปลาหรือทำให้ต้มปลา มีรสเปรี้ยว

ลักษณะทางพันธุพืช

ลำต้นเป็นไม้พุ่มเลื้อย ตามลำต้น กิ่งก้านใบมีหนาม มักจะเจริญงอกงามตามที่รกร้างว่างเปล่า และป่าละเมาะทั่วไป ใบ เป็นใบประกอบขนนกสองชั้น ใบย่อยรูปขอบขนาน ปลายและโคนมน มีขนาดเล็ก ฝัก มีลักษณะแบนยาวคล้ายถั่วลิสง แต่ไม่มีสีน้ำตาลดำ ขอบเป็นคลื่น รีย่น ขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ด

ลักษณะใบประกอบต้นส้มป่อย

ฝักต้นส้มป่อย

รูปร่างใบส้มป่อย

ลำต้นที่มีหนามของต้นส้มป่อย

การจัดเรียงใบต้น

2. ขมิ้นชัน ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma longa* L.

ชื่อวงศ์ ZINGIBERACEAE.

ชื่ออื่น ขมิ้น(ทั่วไป) ขมิ้นแกง ขมิ้นหยวก(เชียงใหม่) ขี้มิ้น(ใต้)
สะยอ(กระเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน)

ชื่อสามัญ Turmeric

ขมิ้นถือว่าเป็นส่วนผสมสำคัญในน้ำมันส้มป่อยที่ปรุงให้นำมาใช้ในพิธีรดน้ำดำหัวมีสีเหลืองที่สวยงาม แต่แท้ที่จริงแล้วขมิ้นเป็นสมุนไพรพื้นฐานที่สำคัญชนิดหนึ่ง ซึ่งมีสรรพคุณในการลดการอักเสบและยับยั้งการเจริญเติบโตของแบคทีเรียเป็นอย่างดี เนื่องจากมีสาร curcumin และ p-tolylmethylcarbinol ซึ่งสรรพคุณของขมิ้นชันมีดังนี้

สรรพคุณทางยา

เหง้าแก่จัด มีรสฝาดเผื่อน กลิ่นหอม ลดอาการอักเสบจากแมลงกัดต่อย มีน้ำมันหอมระเหยที่มีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญเติบโตของแบคทีเรียทำให้เกิดหนอง ใช้รักษาสิ่วหัวหนอง ฆ่าเชื้อแบคทีเรียต้านอักเสบ จะช่วยกระตุ้นการสร้างเซลล์ เพราะหลังจากการอักเสบลดลงสิ่วหัวหนองจะทำให้เกิดรอยบวมบนผิวหนัง ขมิ้นชันจะทำให้รอยบวมหายเร็วขึ้น เหง้าขมิ้นสด 50 กรัม (หรือแห้ง 10 กรัม) ผสมน้ำ 100 cc. หมักไว้ 24 ชั่วโมง กรองเอาน้ำไปชโลมเส้นผมทิ้งไว้ 1 ชั่วโมง สระล้างออก พบว่า เหนียงจะตาย 40% ใช้รักษาฝี แผลพุพอง สารสกัดขมิ้นชันมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อราที่เป็นสาเหตุของโรคกลาก ใช้ป้องกันและรักษาแผลในกระเพาะอาหาร

ลักษณะทางพันธุพืช

เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี ชอบดินร่วนซุย อากาศร้อนและมีความชุ่มชื้นในเวลา กลางคืน ใบเดี่ยวขนาดใหญ่ ก้านใบยาว ใบเหนียว เรียวและปลายแหลม กว้าง 12-15 เซนติเมตร ยาว 30-40 เซนติเมตร มีลำต้นเทียมอยู่บนดินสูง 70-90 เซนติเมตร เหง้าใต้ดินรูปไข่ไม่มีแขนง รูปทรงกระบอกออกด้านข้าง 2 ด้าน เนื้อในสีเหลืองส้ม กลิ่นฉุน ออกดอกเป็นช่อก้านช่อแทงมาจาก เหง้าใต้ดินโดยตรง ยาว 7-15 เซนติเมตร ก้านช่อดอกกลมยาว ช่อดอกเป็นรูปทรงกระบอก ดอกย่อย สีเหลืองอ่อน มีกลีบประดับสีเขียวอมชมพู บานครั้งละ 2-3 ดอก ทุกดอกมีใบประดับย่อย ผลรูปกลม มี 3 พู ส่วนที่นำไปใช้ได้แก่ เหง้าที่แก่จัด มีอายุ 9-10 เดือน การเก็บเหง้าควรเก็บในช่วงฤดูหนาว ถึงปลายฤดูร้อน (ตุลาคม-เมษายน) จะเป็นการเก็บเกี่ยวในช่วงที่แล้งมีน้ำน้อย เนื่องจากจะสะสม ปริมาณสาร curcumin และน้ำมันหอมระเหยที่ค่อนข้างสูง ขยายพันธุ์โดยใช้เหง้า

ลำต้นเทียมและเหง้าขมิ้น

ใบขมิ้น

เหง้าขมิ้น

การแตกต้นอ่อนจากเหง้าของขมิ้น

3. คำฝอย ชื่อวิทยาศาสตร์ *Carthamus Tinctorius* Linn.

ชื่อวงศ์ COMPOSITAE

ชื่ออื่น ดอกคำ คำยอง คำ

ชื่อสามัญ Safflower.

เป็นพันธุ์ไม้ที่มีถิ่นกำเนิดในตะวันออกกลาง แต่ปลูกได้ดีทางภาคเหนือของประเทศไทย ที่มีอากาศแห้งหนาวเย็น จึงได้นำดอกของต้นคำฝอยมาใส่ในน้ำมันส้มป่อย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มสีส้มให้กับน้ำมันส้มป่อย โดยจะมีสีแดงส้มดูสวยงาม ในขณะที่เดียวกันดอกคำฝอยก็มีฤทธิ์ทางสมุนไพรด้วยเช่นกันดังนี้

สรรพคุณทางยา

ดอกคำฝอยช่วยลดการปวดบวมจากการหกล้มหรือถูกระแทก ใช้น้ำต้มจากดอกคำฝอย เข้มข้นผสมเหล้าทาถูในบริเวณที่ปวดบวม ใช้ป้องกันแผลกดทับ ใช้ดอกคำฝอย 3 กรัม แขน้ำจันเป็นสีแดงนำไปถูทาบริเวณกดทับ ครั้งละ 10-15 นาที รักษาแผลกดทับใช้ดอกคำฝอย 500 กรัม ใส่น้ำ 7 ลิตร ต้ม 2 ชั่วโมง จนดอกคำฝอยเปลี่ยนเป็นสีขาว ตักกากออก ใช้ไฟอ่อนเคี่ยวจนเหนียวเป็นกาว ทาบนผ้าผ่านการฆ่าเชื้อปิดแผลกดทับ โดยเปลี่ยนยวันละ 1-2 ครั้ง นอกจากนั้นดอกคำฝอยยังสามารถใช้รับประทานโดยการชงหรือต้มกับน้ำ โดยตำราจีนระบุว่าดอกคำฝอยมีรสเผ็ดอุ่นเข้าเส้นหัวใจ ตับ ทำให้ช่วยให้เลือดหมุนเวียนดีขึ้น รักษาประจำเดือนไม่มาหรือมาน้อยๆ ช่วยสลายลิ่มเลือดและลดคลอเลสโตรอล เพราะมีสาร safflower yellow ที่สามารถละลายน้ำได้ ช่วยบำรุงประสาทหัวใจ แก้ตีเฟิกการขับเหงื่อ ระวังประสาท บำรุงโลหิตแก้ตีชาน แก้ไขข้ออักเสบ บรรเทาหวัดน้ำมูกไหล

ลักษณะทางพันธุ์พืช

เป็นพืชล้มลุกฤดูเดียว สูง 40-130 เซนติเมตร ลำต้นเป็นสัน ราบบรากลึกและแข็งแรง ไม่ชอบที่ลุ่มน้ำท่วมขังหรือชื้นแฉะ ชอบดินร่วนปนทราย ทนเค็มและแรงได้ดี ใบเดี่ยวรูปหอก ขอบใบหยัก ปลายเป็นหนามแหลม ดอกช่อเป็นกระจุก มีดอกย่อยเล็กๆ บานใหม่มีสีเหลือง แล้วเปลี่ยนเป็นสีส้มแดง กลีบดอกสีส้มหรือแดง การใช้ประโยชน์จะใช้ 2 ส่วน คือ กลีบดอก เก็บเมื่อดอกบานในช่วงเช้าหรือบ่ายแก่ สามารถเก็บทุกวันหรือ 2-3 วันต่อครั้ง เมล็ด เก็บเมื่อลำต้นใบและช่อดอกแห้งเป็นสีน้ำตาล นำเอากระเปาะดอกมาตากแดด 2-3 วันให้แห้งสนิท ใช้ไม้ตีกระเปาะจะแตกออกได้ เมล็ด ขยายพันธุ์โดยการใช้เมล็ด นำเมล็ดแช่น้ำ 1-2 คืนก่อนปลูก ปลูกในช่วงเดือนตุลาคม – มกราคม (ปลายฤดูฝนต้นฤดูหนาว) อายุถึงช่วงให้ผลผลิตได้ใช้เวลา 3 เดือนสำหรับกลีบดอก และ 4-5 เดือนสำหรับเมล็ดโดยเก็บเกี่ยวในฤดูแล้ง

ดอกคำฝอยแห้ง

เครื่องรตน้ำดำหัวประกอบด้วยฝักส้มป่อย
ดอกพิกุล ดอกคำฝอย ขมิ้น

สีส้มแดงที่ได้จากดอกคำฝอยและขมิ้น

4. สารภี ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mammea siamensis* (Mig) Anderson.

ชื่อวงศ์ GUITIFERAE

ชื่ออื่นๆ สารภีแนน(เหนื่อ) ทรพี สร้อยพี(ใต้)

สารภีเป็นส่วนประกอบของน้ำขมิ้นส้มป่อยมาตั้งแต่อดีตโดยใช้ในส่วนของดอกนำมาปรุงน้ำขมิ้นส้มป่อย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีกลิ่นหอมชื่นใจ นับว่าเป็นพืชชนิดเดียวที่ไม่มีสรรพคุณออกฤทธิ์ในการบรรเทาหรือรักษาโรคผิวหนัง แต่ก็ถือว่าเป็นพืชสมุนไพรชนิดหนึ่งที่มีสรรพคุณทางยา ดังนี้

สรรพคุณทางยา

ใช้ดอกสารภีแห้งในการปรุงยาเพื่อบำรุงหัวใจให้ชุ่มชื้นและเพิ่มกำลัง โดยดอกมีรสขม หอมเย็น แก้โลหิตพิการ แก้ไข้พิษร้อน เจริญอาหาร บำรุงหัวใจ ชูกำลัง มีสารช่วยขยายหลอดเลือด เกสรมีรสหอมเย็นบำรุงครรภ์ ทำให้ชื่นใจ แก้ไข้ ดอกตูมใช้ย้อมผ้าไหมให้สีแดง

ใบ เปลือก ลำต้น และเมล็ดแก่ มีคุณสมบัติในการฆ่ากำจัดแมลง เป็นพืชทางสัมผัส ฆ่าแมลงจำพวกเพลี้ยอ่อน หนอนใยผัก หนอนผีเสื้อกะหล่ำ หนอนแตงเทศ เป็นต้น

ลักษณะทางพันธุพืช

เป็นไม้ยืนต้นไม่ผลัดใบ สูง 10-20 เมตร เรือนยอดเขียวเข้มรูปไข่แผ่กว้าง ลำต้นสั้น ใบเดี่ยวเรียงสลับรูปไข่แกมขอบขนาน ใบอ่อนสีม่วง ใบแก่สีเขียวเข้มด้านบน ด้านล่างเขียวเหลือง ผิวใบเกลี้ยง แผ่นใบหนาและเหนียวคล้ายหนัง มีเส้นใบย่อยแบบร่างแหเห็นชัดทั้งสองด้านเมื่อใบแห้ง ดอกสีขาวหรือเหลืองอ่อนมีกลิ่นหอม เป็นดอกแบบแยกเพศแยกต้นดอก ดอกออกเป็นดอกเดี่ยวหรือเป็นช่อแบบกลุ่ม กระจุกตามกิ่งก้านต่างๆ หรือลำต้น กลีบดอกมี 4 กลีบ เกสรตัวผู้มีสีเหลืองจำนวนมาก (60-92 อัน) รวมอยู่กลางดอก ดอกบานไม่พร้อมกันและบานเพียงวันเดียว ดอกกลิ่นหอมแรงมีกลิ่น

ในช่วงเวลาตอนค่ำถึงสายของวันรุ่งขึ้น ออกดอกช่วงมกราคม-มีนาคม เปลือกลำต้นมีสีน้ำตาลออกเทา ผิวเรียบหรือมีร่องเล็กน้อย เปลือกในสีแดงเข้ม มียางเล็กน้อยสีเหลืองอ่อน ผลมีสีเหลืองส้ม ผลสดแบบมีเนื้อ เมล็ดเดี่ยวรูปไข่ปลายเป็นติ่งเล็ก แยกได้ 2 พู เปลือกมียางสีขาว เนื้อสีเหลืองรสหวาน มีเปลือกบางหุ้ม แต่ถ้าแกะถูกลมจะมีรสขม มี 1 เมล็ดทรงกระสวย ผลแก่ช่วงกุมภาพันธ์-เมษายน ขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดมักใช้เวลาไม่น้อยกว่า 2 เดือน ต้นกล้าจึงเริ่มออก ขึ้นได้ดีในดินทั่วไปในที่รำไรหรือแสงแดดจัด ทนลมได้ดี มักไม่ค่อยพบในป่าเพราะผสมเกสรยากมักเป็นไม้ปลูกประดับ

ลักษณะของลำต้นสารภี

กิ่งและใบต้นสารภี

ดอกต้นสารภี

ผลสารภี

น้ำมันสั้มป่อยจากภูมิปัญญาสู่ปวงค์

จากองค์ประกอบของชนิดพืชที่นำมาใช้ในการปรุงนํ้ามันสั้มป่อย จะเห็นได้ว่านํ้ามันสั้มป่อยนั้นมีกลิ่นที่หอมชื่นใจ ที่ได้จากดอกสารภี มีสีส้มสีแดงสั้มที่สวยงาม จากดอกคำฝอย มีสรรพคุณทางยาที่สามารถแก้โรคผิวหนัง ชโลมหรือสระผมแก้รังแค รักษาแผลพุพอง ฝีหนอง ลดการอักเสบ สามารถฆ่าเชื้อแบคทีเรีย และเชื้อราที่เป็นสาเหตุของโรคผิวหนังที่ได้จากฝักสั้มป่อยและไขมัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าปวงค์รตนํ้าดำหัวปีใหม่เมืองนั้นนอกจากจะเป็นประเพณีที่สำคัญในการเชื่อมโยงและสร้างบรรทัดฐานทางสังคมในการเคารพขนบต่อผู้ใหญ่และผู้มีพระคุณแล้ว องค์ประกอบที่ทำให้พิธีสมบูรณนั้นคือ นํ้ามันสั้มป่อยที่ใช้ในการรดนํ้าดำหัว ก็ยังเป็นภูมิปัญญาการใช้พืชพันธุ์ไม้ป่าท้องถิ่นที่มีสรรพคุณทางยา เหมาะสมต่อการดำเนินพิธีกรรม ที่เกิดประโยชน์ทั้งต่อผู้ที่ได้รับการรดนํ้าดำหัวและผู้ที่ทำการรดนํ้าดำหัว สอดคล้องกับสภาพอากาศของประเทศไทย ที่ถือว่าเป็นการผสมผสานขององค์ความรู้ที่ดียิ่ง และควรที่จะรักษาประเพณีอันดีงามที่ทรงคุณค่าให้เกิดอย่างต่อเนื่องตลอดไป